

Paweł Bezak

Barwy broni i służb w "Ludowym" Wojsku Polskim w latach 1943-1945

Niepodległość i Pamięć 18/2 (34), 107-111

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł Bezak
Muzeum Niepodległości w Warszawie

Barwy broni i służb w „Ludowym”¹ Wojsku Polskim w latach 1943-1945

Początki nowego systemu oznaczania barw broni i służb, stosowanego w pierwszych latach istnienia „Ludowego” Wojska Polskiego, sięgają późnej jesieni 1943 roku. Rozkaz Ogólny nr 13 zastępcy dowódcy 1 Korpusu PSZ w ZSRR z 24 października 1943 roku, wydany przez generała brygady Karola Świerczewskiego, wprowadzał w jednostkach 1 Korpusu barwne trójkąty na kołnierzach płaszczy i kurtek mundurowych. Przyjęte wówczas barwy w większości nawiązywały do barw patek i wypustek obowiązujących w Wojsku Polskim w roku 1939², przy czym nowe rodzaje broni i służb: samodzielne dywizjony moździerzy, samodzielne dywizjony przeciwpancerne i służba chemiczna otrzymały zaprojektowane dla nich zestawienia barw³.

Z dniem 1 listopada 1943 roku żołnierze polscy zobowiązani byli nałożyć na kołnierze mundurów nowo opracowane oznaki. Rozkaz regulował sposób ich noszenia, wygląd oraz wymiary. Barwy broni miały postać trójkąta równoramiennego 6 cm długości i 3 cm szerokości i przedstawiały się następująco:

piechota	granatowo-żółty
samodzielna kompania rusznic	żółto-granatowy
artyleria	czarno-czerwony
artyleria przeciwlotnicza	czarno-żółty
samodzielny dywizjon moździerzy	czarno-biały
czołgi	czarno-pomarańczowy

1 Cudzysłów został użyty w związku z trwającą wśród historyków i miłośników barwy i broni dyskusją nad właściwą nazwą dla ówczesnych jednostek: Korpusu Polskiego z ZSRR oraz 1 i 2 Armii Wojska Polskiego, walczących na froncie wschodnim.

2 Wyjątek stanowiły jednak barwy artylerii, nie uwzględniające tradycyjnej zieleni.

3 Por.: Henryk Wiewióra, *Umundurowanie żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego w latach 1943-1945* [w:] *Muzealnictwo Wojskowe*, t. II, Warszawa 1964, s. 464-465.

samodzielne pułki i dyony	
przeciwpancerne	pomarańczowo-czarny
lotnictwo	żółty
saperzy	czerwono-czarny
łączność	czarno-jasnoniebieski
wojska samochodowe	granatowy, z 5 mm pasem białym pośrodku (albo „wzdłuż patki”)
	buraczkowo-granatowy
	buraczkowo-ciemnozielony
sz służba sanitarna	
sz służba weterynaryjna	
sz służba intendenty	
i służba administracyjna	jasnoniebieski
sz służba chemiczna	szaro-popielaty
sz służba uzbrojenia i służba techniczna	czarny
sz służba bezpieczeństwa	czerwono-żółty
sz sądownictwo	buraczkowy (oficerowie buracz- kowy plusz)
duszpasterstwo	fioletowy
poczta polowa	brązowy
kawaleria	proporczyk czerwono-jasnonie- bieski

Oficerowie nosili barwy broni w zależności od przydziału do korpusu osobowego. Lekarze, oficerowie techniczni, oficerowie uzbrojenia, oficerowie intendenty itd. nosili barwy swojego korpusu osobowego pomimo pełnienia obowiązków w pułkach piechoty, artylerii itp.⁴

Przykładowe patki, wzór
1945 z układem barw
według przepisów z lat
1943 i 1945.
Zbiory prywatne.

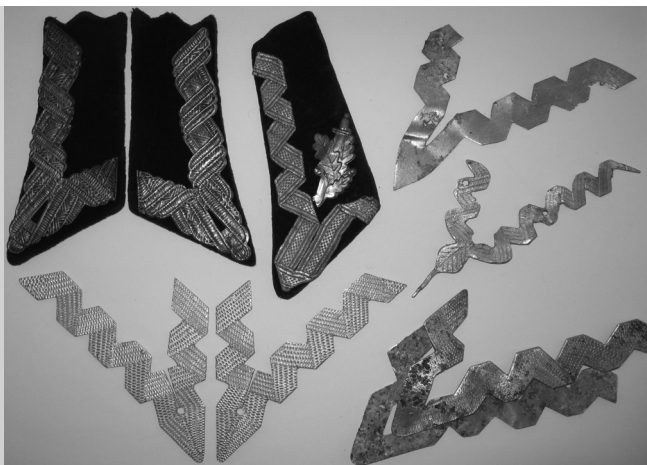

1 stycznia 1945 roku wydany został rozkaz Naczelnego Dowództwa WP, ustalający częściową zmianę dotychczas obowiązujących barw broni i służb⁵. Na kołnierzach płaszcza oraz munduru polowego miano nosić od tej pory odpowiednio: dwa paski materiału, szerokości 0,5 cm każdy, zszyte razem i przyszyte do kołnierza w odległości 7 cm od dolnych rogów kołnierza płaszcza, na całą jego szerokość oraz patki w formie dwu równokątnych trójkątów, zszytych razem bokami długości 7 cm, przy czym dolny miał wymiary 2 x 7 x 8 cm, górny zaś 2 x 7 x 6,5 cm; były one naszywane na środek kołnierza, tak, aby bok czterocentymetrowy znajdował się w odległości 0,5 cm od przedniego brzegu kołnierza i był do niego równoległy. Barwy broni przedstawiały się następująco, przy czym pierwsza w układzie oznacza pasek i trójkąt dolny, druga zaś: górny:

piechota	granatowy	żółty
artyleria lekka	zielony	czarny
artyleria ciężka	zielony	czerwony
artyleria przeciwlotnicza	zielony	pomarańczowy
kadry samochodowe		
i pancerne	pomarańczowy	czarny
saperzy mostowi		
i elektrotechnicy	czarny	czerwony
baon mostów kolejowych		
i silników	czarny	bordo
łączność	czarny	ciemnoniebieski
żandarmeria	kanarkowy	żółty
służba intendentury		
i pułki aprowizacyjne	niebieski	brązowy
oficerowie lekarze	bordo	siny
oficerowie farmaceuci	bordo	niebieski
oficerowie dentyści	bordo	jasnoniebieski
oficerowie lekarze		
weterynarii	bordo	błękitny
oficerowie sanitarni		
i podlekarze	bordo	biały
szeregowi służby zdrowia	bordo	czarny
oficerowie sądowi	ciemnomalinowy	czarny
oficerowie geografowie	czarny	biały
duszpasterstwo	fioletowy	fioletowy

5 Por.: Ibidem, s. 471 n.

Patki i wężyki na patki
nawiązujące do wzorów
przedwojennych, lata
1944-1949. Zbiory
prywatne.

Same oznaki – obu wzorów – wykonywano w miarę istniejących możliwości, wykorzystując płótno, sukno, aksamit i ryps⁶. Przyjęły się dosyć szybko paski na kołnierze płaszczy, wprowadzone przepisem z roku 1945, natomiast nie w pełni przyjęły się nowe patki, najprawdopodobniej w związku z trudnościami w wykonaniu nowych oznak w warunkach działań wojennych⁷.

Przy okazji warto napisać kilka słów o samych oznakach, sposobie ich wykonywania oraz o spotykanych często egzemplarzach dalece niekiedy odbiegających od regulaminów. Sporo pisze na ten temat Aleksander Czerwiński:

Trójkąciki miały być uszyte z tkanin o odpowiednich barwach, jedno – lub dwukolorowe. Pisarze sztabów w batalionach, dywizjonach, samodzielnych kompaniach itd., jak kto umiał wymalowywali i wywieszali na tablicach ogłoszeń rozkolorowane wzory trójkącików naturalnej wielkości. Według tych wzorów szefowie poszczególnych oddziałów mieli zorganizować i dopilnować wykonania i naszycia ich przez żołnierzy.

Tu zaczynał się kłopot, bo kwatermistrzowie nie byli w stanie zdobyć i dostarczyć tkanin o odpowiednich barwach dla wszystkich rodzajów trójkącików. Zaczęła się więc improwizacja, żołnierz dostawał rozkaz: za dwa dni masz się zameldować z naszytymi trójkącikami. I żołnierz „myszkował” po chatach, aby znaleźć starą bluzkę, chustkę lub kolorową sukienkę, czy jakąś szmatkę odpowiedniej barwy. Najlepiej jeszcze było z barwami piechoty, bo materiały granatowy i żółty, dla najliczniejszej części wojska, kwatermistrzostwo jakoś zorganizowało. Ale uszyć i przyszyć trójkąciki

*musiał już każdy sobie sam. Poszły więc w ruch igły z nitką, trzymane zwykle za podwiniętymi nausznikami rogatywek i pojawiły się na kołnierzach mniej lub bardziej zgrabne trójkąciki. Nie wszystkim jednak udało się to zrobić wobec braku materiałów, ale i rozkaz o ich noszeniu nie był też rygorystycznie egzekwowany*⁸.

Zachowane egzemplarze trójkącików świadczą o niejednorodnym sposobie ich wykonywania: różnią się między sobą użytym materiałem, wymiarami, kształtem, wykończeniem. Najprostsze patki wykonywano, naklejając na kawałek tektury odpowiednio przycięte trójkąty materiału, te bardziej finezyjne, i zapewne o wiele trwalsze, zszywano, nakładano na sztywniak z kawałka tektury czy szarego płótna, podwijano pod spód ich brzegi, zaś całość mocowano na sztywniku. O ile niezbyt szybko przyjął się nowy układ barw, to nowa forma patek dopasowanych do kształtu kołnierza zyskała sporą popularność: spotkać można naszywki o wczesnej kolorystyce, bardzo zróżnicowanych wymiarach, nawiązujące jednak kształtem do bardziej eleganckiego wzoru z roku 1945, o charakterystycznej, skośnej krawędzi.

Niekiedy zdarzało się, że żołnierze starali się bardziej upodobnić swoje umundurowanie do wzorów sprzed roku 1939, a na kołnierzach, w miejscu trójkątnych patek, pojawiały się haftowane, naszywane z taśm i galonów lub nawet wycinane z blachy wężyki lub ozdobione nimi łapki: kolorowe podkładki z wypustką, najczęściej wykonane z dostępnych tkanin według przedwojennego układu barw broni i służb⁹.

Po wojnie coraz więcej żołnierzy starało się nałożyć na kołnierze mundurów barwne łapki z wężykami, nawiązujące do wzorów przedwojennych. Na fotografiach widać często ów dodatek mundurowy, wykonywany we własnym zakresie, z wykorzystaniem poniemieckiej taśmy dystynkcyjnej. Jednocześnie, dla nowo powstających Wojsk Ochrony Pogranicza wprowadzono patki trójkątne, zielone, z granatową żyłką przez środek. W praktyce patki trójkątne donoszano jeszcze do roku 1949, kiedy to przeprowadzono reformę mundurową, mającą na celu ujednoczenie umundurowania noszonego w pierwszych latach powojennych¹⁰. Doszło przy tym do daleko idących zmian w układzie barw broni i służb. Trójkątne patki na kołnierzu przetrwały jeszcze krótki czas jedynie w broni pancernej.

8 Por.: Aleksander Czerwiński, *Wczoraj łań – mundur dziś, przyczynek do historii umundurowania żołnierzy I Korpusu Polskiego w ZSRR w latach 1943 – 1945* [w:] *Muzealnictwo Wojskowe*, t. VI, Warszawa 1995, s. 201-202.

9 Por.: Stanisław Komornicki, Zygmunt Bielecki (i in.), *Wojsko Polskie 1939 - 1945. Barwa i Broń*, wyd. II popr. i uzup., Warszawa 1990, s. 340.

10 Kwestię regulowały *Przepisy ubiorcze żołnierzy Wojska Polskiego*, wydane w roku 1949.